

TEMES PRINCIPALS EN LA POESIA DE MARIUS TORRES

En una nota de la tercera edició de les poesies de Màrius Torres (Barcelona, 1953), es diu clarament que «ell no hauria volgut que es publicuessin altres poemes seus que els noranta-sis anteriors». Per aquest motiu, he prescindit dels poemes afegits, en apèndix, a l'esmentada edició (com també dels inclosos en la quarta i en la cinquena), malgrat el valor literari o l'interès anecdòtic que puguin tenir. Em limito a comentar els 96 poemes que Màrius Torres hauria donat a la impremta.

LA MÚSICA

Màrius Torres fou un gran enamorat de la música. Si llegim amb atenció la seva obra, conclourem que la música li serví de consol, en els monòtons dies del sanatori; i trobà en ella, sens dubte, el plaer estètic més pur. No és estrany, doncs, que les referències a la música siguin molt freqüents. En el poema 25, per exemple, parla dels seus efectes meravellosos: «... en el meu cor petit / fa cabre l'infinit». En un moment d'entusiasme, exclama: «divina música!», i li atribueix un impuls espiritualitzador: «i se m'emporta lluny dels Nombres i les Coses». Llavors s'obliga del món material, i tot esdevé un somni: «I mentre el món es perd, adormit a la platja, / jo somnio...»

En el poema 41, música i vida —«que madura en la fosca»— s'uneixen íntimament. De la música ens diu que «flueix amb la mesura vivent d'un esperit»; per això veu una similitud, una mena de germanor, entre la música i la seva ànima. La música crema en la pròpia flama; tampoc no deixa pols ni residus...

El poema 63, dividit en tres parts —música, vida i amor—, acaba amb unes paraules molt significatives, en boca de l'ànima: «sóc jo qui fa la música, i la vida i l'amor». La música és un «riu d'espais i de llum, artèria noble i viva...». Per a Màrius Torres, la música és una «memòria lluminosa» i «una llàntia» que crema «en un gran temple incert» (poema 78).

Adreçant-se al «Déu silenciós», afirma, en el poema 59, que la paraula humana és un «fràgil arpegi», un «acord de la teva arpa immensa». L'audàcia imaginativa de Màrius Torres és també ben visible al poema 19, quan diu que «la tarda pren una ànima de

violoncel» —i acaba amb una allusió a la música de Schumann.

Podem trobar referències a d'altres instruments musicals. Alguns són antics i de gran prestigi, com el clavecí del poema 1, VARIACIONS SOBRE UN TEMA DE HÄNDEL, o el llaüt del poema 12 (en uns versos que resumeixen, amb una sola imatge, tot un projecte vital: «Que sigui la meva ànima la corda d'un llaüt / per sempre igual i tensa»). En el poema 40, dedicat a Couperin, ens diu que «una mica de fred a les puntes dels dits / ens fa veure les tecles més blanques». I, en un sonet escrit gairebé al final de la seva vida, el poema 86, trobem aquests versos: «com, en un violí, al fons de la romança, / sentim l'estremiment d'una corda tibant». Cal també esmentar, en els poemes 28 i 29, la doble referència a un instrument més rústic i senzill: el flabiol.

El poema 73, MOZART, és un bon exemple d'identificació entre música i vida: «Potser la nostra vida sigui un mal instrument, / però és música, viure!» Una música que, com la vida, reuneix elements quasi contradictoris, en una síntesi superior: «ritme fàcil i profund», «gràcia ardent», «ala d'un ordre en moviment»...

LA PINTURA

També la pintura atreu l'atenció de Màrius Torres, sobretot en els poemes més antics —fruit d'una estada a Itàlia, d'on tornà enlluernat—. Per exemple, el poema 5 es titula TAULA PRERAFaelita, i reflecteix la simplicitat ingènua de la pintura medieval: «rostres de color rosa», «un raig de sol», «un àngel ros»... El DIA CLAR del poema 8 ofereix una comparança amb «una pintura / de Breughel el Vell». En el poema 36 s'adreça al «mestre desconegut» que compougé un retaule «amb un art infantil». Hi ha uns ulls meravel·lats, «els ulls mateixos de les ànimes clares», i una «llum tranquil·la que «traspua com un càntic»...

Altres vegades, Màrius Torres crea un veritable joc de colors, amb matisos finíssims, com si una visió *pictòrica* de les coses l'impulsés a interrelacionar imatges —més o menys homogènies—, amb una *voluntat descriptiva*, en la qual predomina la nota de color. Fixem-nos, per exemple, en el poema 10. Hi trobem, successivament: «lliris morats», «prada de trèvol», «núvols de neu», «càndid... vol dels coloms», «l'ombra rosa dels arbres de Judea», «l'ombra grisa dels cinamoms», «orenquetes... xopes de blau»... També al poema 19 hi ha una enumeració semblant: «blavor de mio-

sotis», «sol ponent», «una mica d'or», «una boira... vaga i violeta» Podem espigolar notes de color al poema 72: «el bruc és rosa encara», «s'han engroguit els oms», «el primer fred de l'any, tot blau», «verds espectacles», «un or tènue»... I en alguns versos del poema 93: «I, tanmateix, que bells, el violeta pàlid, / el verd brillant, encès d'or immaterial...»

Una escultura —la deessa Venus— significa, per a Màrius Torres, el camí de l'exigència artística, la voluntat de rigor, en la creació d'una obra bella: «Assenyala'm, si et plau, el meu camí / amb el teu gest mutilat i diví...» (poema 3).

LA MELANGIA

Una delicada tristesa, una subtil i profunda melangia, afinen les pedres, cantelludes, del dolor, en la poesia de Màrius Torres. Ja en el poema 7, sentim el primer avís: hi ha «espectres de rosa i glücina, / invisibles...», i la joia de la primavera resulta enganyadora. Fou escrit en plena salut —juliol de 1935—, i els últims quatre versos són una veritable premonició: «Ignores que entre l'alegria / alguna cosa mor, / i que les flors, amb melangia, / neixen a contracor». Dos anys més tard, diu: «Jo sento en el meu pit / alguna cosa que... s'apaga» (poema 19). L'abril de 1938, exclama: «Abril que fas florir les roses i els llorers, / dóna dies ben clars a la meva tristesa!» (poema 34). En les TANKAS que escriví aquell mateix any, es pregunta: «Com la tristesa / cor endins és tan dolça?» (poema 44). La música farà possible que «la tristesa se'm fongui en melangia, / la melangia en pau» (poema 78). Màrius Torres mai no exhibeix el seu dolor: és un home discret, lleugerament irònic, d'una elegància espiritual inalterable.

LA IRONIA

No ens han d'enganyar versos com «Ara que ja sóc gran, i seriós i dur...», del poema 9. Aquestes paraules sonen d'una altra manera, sí, quan les llegim, ens adonem que es troben situades en un context d'alada suavitat, de lleugeresa somrient, una mica irònica: «El meu avi matern, que va tenir deu fills, / va fer, per a domar-los, una gran torre a l'horta», «La casa era molt dolça. Com un codony madur / que tingués nius als ràfecs i gats a la teulada».

Tanmateix, la paraula «ironia» es troba, solament, en dos versos. En una pregunta del poema 52 —que és, d'un cap a l'altre, un llarg interrogant—: «¿per què has fet, o diví Pare de la ironia, / tan bells els sentiments humans?» I a l'acabament del poema 36, quan parla de «la lenta ironia dels cels de capaltard».

És evident que hi ha un ús distanciador, irònic, de l'arcaisme, en dos versos del poema 28: «Jo que no l'aimo gaire, la vida del pastor», «jo que no l'aimo gaire, jo que no l'aimo, no».

Al poema 87, TRES AMIGUES, veiem un Màrius Torres imaginatiu i enjogassat —humaníssim, en el fons—. Fixem-nos, només, en la primera: «és humana per llei, i espurnejant per joc; / alegre, hospitalària, bon company com el foc, / dóna sempre escalfor, i crema de vegades». Una lleu ironia, amarada de tendresa...

LA PAU

La pau és un desig, més que una realitat. En el poema 14, una CANÇÓ A MAHALTA, reconeix que «no podem acostar les nostres vides calmes». I, al poema següent, escriu: «Deia la Nit: —¿No sents la meva pau? / Vine, ja deslliurat del desig que t'irrita». En el breu poema 92, ANIVERSARI, ens diu, d'una manera ben explícita: «jo vull la pau —però no vull l'oblit». Finalment, al poema 84, després d'introduir-nos en una «cambra, atmosfera tèbia on l'ànima s'enfonsa», parla de «el repòs i el silenci, plens de beatitud». I exclama: «Íntima pau!» Però, tot seguit, amb un deler irrefrenable, afegeix: «Oh, música invisible...!» Ha trencat el silenci una «polifonia sumptuosa i severa».

A vegades, confessa els seus defalliments: «Sóc tan sovint com una corda fluixa i vençuda / que vibra malament!» (poema 12). Voldria assolir una serenitat total: «ignorant les follies, / els delers, els neguits, / el corb que sobrevola l'estepa dels meus dies...». Però és inútil: «la vida....., aquesta lenta febre, / arrossega silencis que sembla que hagin mort» (poema 66).

EL RECORD

Hi ha, en la poesia de Màrius Torres, una voluntat d'equilibri entre els records i l'esperança. Però pesen més les referències al passat, sens dubte perquè endevina —o tal vegada ho sap, positi-

vament— que la seva vida serà breu. Records de la infantesa, a LA TORRE (poema 9); «recances antigues», «una llarga remor / d'onades mortes», al poema 16. A Mahalta li diu que anem «cap al país dels teus records»: «una ciutat pintada en gris i en rosa, / poblada de rostres amics» (poema 21). Més endavant, poema 51, parla d'una altra ciutat, on «la boira és fidel com el meu esperit», i en la qual hi ha «un riu profund que corre per una nit d'hivern». Evoca «aquells camins fondals de xops i de canyars». I afegeix: «El seu record fa un ròsec de recança al meu pas; / torna a la meva espatlla la mà greu del meu pare». Evidentment, és Lleida, amb la seva horta (albirada també, en la imaginació, un mes abans de morir: «feliç, com un paisatge creuat per un gran riu», poema 95).

Al poema 52, més que en cap altre, els records són un llast feixuc, de tal manera que «l'ala més lleu d'una recança... / voldria sempre dur la meva nau enrera, / cap al país perdut...». Desprendre's del passat és una tasca difícil: «¿És que... Déu meu, em costa / rendir-te el meu passat?» Els últims versos del poema següent illuminen, d'una manera especial, l'actitud que pren Màrius Torres en relació amb els records: «Ara que tot reviu sense records, si l'aire / pogués, com una boira més, endur-se enlaire / totes les primaveres que fan vell el meu cant!»

Però no sempre pesen, els records, en l'ànima del poeta. A vegades, «venint de molt enrera, / brolien, joiuosos i revolts» (poema 76). O bé tornen en silenci, lleugeríssims: «Jo sento al seu conjur, en processó sens nombre, / retornar de puntetes els dies que he viscut...» Un silenci que pot esdevenir fredor, nuesa total: «Així illumina la memòria / l'hivern del meu record. / Allí també, viva nuesa, / tot és daurat i blau...» (poema 88).

Màrius Torres vol que recomenci la joia, «sense esborrar cap cicatriu de l'esperit»: assumeix plenament el passat. Poc abans de morir, lúcidament, condensa, en els quatre versos del poema 92, la seva visió —ja definitiva— dels dies que ha viscut.

L'ESPERANÇA

L'esperança és sentida com «la música d'un goig immaculat / que a vegades és lluny i a vegades s'atansa» (poema 82). I vol que sigui com un «humil caminet sempre obert, / on cada nit tota petja s'esborra», un camí de salvació, quan és troba «perdut al fons del meu desert». Passen els anys, i tot sembla inalterable: «la vella con-

fiança», «els llibres tan llegits», que són «com els bons moscatells / que es mengen cap al tard i ens omplen d'esperança / com si ni el món ni els homes fossin un any més vells» (poema 72). Hem de veure, en aquest últim vers, una malenconia molt pròpia del nostre poeta.

Amb cinc anys de diferència —febrer de 1937 i febrer de 1942—, ens parla de l'esperança, amb mots semblants: en la Naturalesa («Les branques d'ametller senten, sota l'escorça, / un moviment suau i obscur», poema 13) i en la pròpia vida («sento fluir en la meua vida / la saba del futur», poema 88).

En el poema 38, les PARAULES DE LA MORT, adreçades a un «jove moribund» són molt significatives, per a comprendre el sentit de l'esperança en Màrius Torres. La Mort reconeix que «sobre la carn vençuda / el meu vol és profund i pàllid, però breu». I acaba confessant-li: «m'allunya d'aturar-me / la llum d'alba de l'àngel que ve darrera meu». L'afany de supervivència, més enllà de la mort, és ben palès al poema 56: «Tenim set d'existir més enllà de les formes / on ens han clos el temps i la realitat», «Tenim set d'aquell món que no podem comprendre / on tot és llibertat i tot és esperit».

La guerra i la desfeta són també motiu d'esperança per a Màrius Torres. Al poema 33 hi ha, d'una banda, «la galerna i el llamp, el torb i la tempesta» i «els quatre rastres dels cavallers maleïts»; de l'altra, «la flor de l'esperança, minúscula i tenaç». Constatada que, a la «terra amarga», «l'alè de Déu novament hi circula!». A LA CIUTAT LLUNYANA l'esperança es tenyeix de dubte. És, més aviat, un desig: «... que la teva veu pura / ens parli», i, gairebé, l'únic consol. El poeta exclama: «Qui pogués oblidar la ciutat que s'enfonsa!» Hem esdevingut pelegrins, a la recerca d'una ciutat «llunyana, més lliure». Finalment, al poema 96 —escrit poc abans de la seva mort—, Màrius Torres, recuperada la serenitat, oposa, al vi que hi ha «al nostre veire» —amb «gust / de pinya bordenca i agra», «l'antic cristall», que «guarda el perfum august». La Pàtria no ha mort, vol dir-nos el poeta, amb aquesta imatge; i el mot «Pàtria» encapçala l'últim vers.

EL SOMNI

A vegades, en Màrius Torres, l'esperança adopta la forma de somni. Al poema 30, ens diu que és efímer, esmunyedís: una presència quotidiana que se'ns escapa: «Si ara estengués els braços en la fosca, podria / agombolar-te encara, somni de cada dia. / Però ja

no hi seràs quan tornaré a obrir els ulls». Més endavant, al poema 47, afirma que «els rostres en els somnis s'esvaeixen cantant»; paradoxalment, «ells parlen una llengua misteriosa i clara; / quan jo els parlo, somriuen, de no entendre'm tampoc». La comunicació no és possible; pertanyen a una altra realitat: són uns «hostes alats», que s'esvaeixen...

En la paraula «somni» domina l'ambigüitat semàntica. LORELEI («arrelada en la carn i en els somnis») és un extraordinari poema (número 15), en el qual Màrius Torres, després d'escoltar la Nit i el Mar, adreça al somni una vehement imprecació: «O somni, ¿què m'importa la febre amb què m'enganyes...?» En canvi, en una CANÇÓ A MAHALTA, al poema 21, el somni, en lloc d'un engany, és una experiència compartida: «Ah, no em deixis en terra! Fes-me lloc al teu somni, / Mahalta! Sóc el teu germà!»

En un estrany poema, LA NIT DELS VAGABUNDS (número 26), «la nit cruel, per haver-nos, envia / a cada cor un somni més bell que cap matí». La vida és «la fosca nit», i nosaltres, al llarg de l'existència, som «els pobres vagabunds dels camins...». Un to semblant té el poema 63. La vida és un «somni amarg i tenaç...». La bellesa fa que els camins del món siguin «dolços». Però el poeta es pregunta: «Ànima, ¿saps on vas / mentre els segueixes, pas a pas, / amb una horrible por de trobar-te desperta?» No és aquest l'únic poema en què morir equival a «despertar».

EL TEMPS

El poema 31 és una reflexió poètica sobre el temps. Amb un estil sentencios, Màrius Torres diu: «jo em dreço davant teu, o Present!, despullat / de somnis massa vells i de records ja lassos. / El passat se'm desfà. M'enlluerna el futur». El present és l'única realitat. I es pregunta si la seva «eterna presa» és «un moment que flueix, gota d'un riu obscur». Medita sobre l'eternitat: «un present que s'eixampla». I conclou amb una altra pregunta: «l'arrel divina, que és soterrada en mi, / ¿és sols aquest afany, tan difícil de dir, / de viure en un present una mica més ample?»

Hi ha dos poemes que tenen, com a tema central, el pas del temps —en molts altres és una mena de música de fons—. El poema 32, LA PEDRA ANTIGA, ens ofereix una viva imatge dels efectes desoladors que ha produït el pas del temps. Ja al principi, ens parla de «la calçada que segles de fatiga / han mantingut oberta del con-

minent al mar». «La noble pedra antiga» s'esgruna, i «els dies i els ocells li roseguen els caires». Ella «sap que mor», però manté una actitud digna: «serenament acordada al seu fat». El poema 62, titulat RELLOTGE DE SOL, és una meditació sobre els diferents valors que implica el concepte de *temps* —segons si es mesura, o no, d'una manera objectiva—: «sobre un temps que en nosaltres és fútil i divers, / només la llum és la teva regla». El rellotge de sol mesura «la segura fidelitat d'un ordre», però res no sap de l'ombra, de la nit, de «l'instant de desesper que al fons del nostre cor / és més llarg que la vida mateixa!»

Finalment, al poema 81, quan «el vespre s'adorm, cansat, damunt la terra», ens parla de l'enigma del futur, «sempre renovellat». Ara l'esfinx és dins de nosaltres; i, com altres vegades, acaba el poema amb una pregunta: «Eternitat: ¿què fas d'aquell qui no endevina / i davant teu és com un ocell embruixat?»

LA SOLITUD

Dels tres poemes que, d'una manera més clara, tracten el tema de la solitud, n'hi ha dos amb un títol semblant: el 64, CANÇÓ A MAHALTA, i el 90, CANÇÓ. En el primer hi ha una evident implicació amorosa: «el meu desig et pensa». El poeta lamenta que ella se n'hagi anat, i la veu, en certa manera, transfigurada, just en el límit que hi ha entre la realitat i el record: «Hi ha un esclat de rosa badant-se en el somriure / que em deixes quan te'n vas». Parla també d'un «moviment de branca entre dos aires» i de «la dolça temença / d'entrar tot sol en un jardí». El record de l'amiga es confon amb la visió propera, commoguda, de la Naturalesa; no sabem fins a quin punt, realment, li dol que ella sigui lluny... El poema 90 consta d'un vers inicial («El vespre em fa pensar en les seves mans») i d'una mena de glossa, bastida entorn d'un nucli («aquells que es queden sols / —voltats d'amor i amb la vida suspesa—»), que semblaria una delicada paradoxa, si no recordéssim la situació real de Màrius Torres: internat en un sanatori («la vida suspesa»), voltat de l'afecte de les infermeres (i d'alguna malalta), sentint «les seves mans que tenen un tremolor d'estrella»... La intuïció femenina es fa palesa quan diu: «una dona pressentí la dolcesa / d'aquells que es queden sols». Intuïció que penetra en la vida interior, en el «cant dels rossinyols» escoltat pel poeta...

Al poema 91 no hi ha cap mena de contrapunt femení. Poques

vegades Màrius Torres ens parla amb una veu tan adolorida: «la llueur de tota vida humana» és engolida «en la nit sense espai», «cada ànima és aquí perdudament llunyana»... La comunicació és absoluta: Màrius Torres ens ofereix el gran poema de la solitud. Mirant l'estelada, s'adona d'una «fosca més rebel»; per això pregunta al seu cor si sent «la soledat de les estrelles». Cada un de nosaltres «fulgeix, lluny, en la fosca»; ni que siguin «ànimes germanes de constel·lació», mai no entraran en contacte. Hi ha un vers lapidari, definitiu: «i tota vida és camí de soledat».

Aquest poema es pot relacionar amb alguns versos —molt inquietants— del poema 63: «Per la lluern mig oberta, / ràpids éssers germans, entre paisatges clars, / fan i desfan una harmonia incerta». Però —encara que la vida sigui un vol efímer— l'amistat i l'amor aturen la dansa...

L'AMISTAT

Alguns poemes de Màrius Torres són un elogi finíssim de l'amistat. Fixem-nos, primerament, en dos poemes que duen el mateix títol: *RETRAT*. El 74 ens parla d'una dona que «sedueix com un bell paisatge». Emanava «la gràcia suprema / d'allò que és innocent, i radiant, i nu». Però tanca els ulls, i sembla que fugi de vora nostre. Fins i tot, «queda un instant llunyana, sola». Però, a la fi, somriu... El 83, dedicat al doctor Josep Saló, és una mena de retrat impressionista, a base de pinzellades soltes: hi ha poc lligam entre els versos. Una enumeració sense verb ens vol suggerir com és la persona retratada. Ens adonarem d'això repetint, solament, els primers mots de cada vers: «frescor tèbia», «poma d'olor», «infant», «fressa de rusc», «aigua beneïta», «bàlsam», «campana d'àngelus», etc.

El poema 87, *TRES AMIGUES*, és una pura i alegre metàfora. «La primera és caliu», «la segona... perfum», «la tercera... resplendor». I tot el poema gira al voltant d'aquestes tres afirmacions. L'amiga primera és la més pròxima: «bon company com el foc, / dona sempre escalfor, i crema de vegades». Sembla que el poeta hagi posat, algun dia, les mans a les brases... Quatre adjectius la defineixen: «humana..., espurnejant..., alegre, hospitalària». La segona és més discreta, i d'ella ens arriba, solament, el perfum: «Com un matí d'abril, / sols per l'olor que en fa sabem les flors que amaga»; cal dir, però, que «el seu contacte és fresc com un llençol de fil». La

tercera —més distant— és, també, contradictòria: «a vegades és clar de lluna, i altres llamp». D'una manera o altra, sembla que el poeta ens digui que no ha arribat a entendre-la del tot: «i quan ve, sentim sempre que ens arriba d'enlaire».

Poc abans de morir, al poema 95, ens parla d'una amiga que escampa «una onda de gràcia i d'harmonia». Un impuls d'alegria profunda, un esclat d'entusiasme («l'ímpetu diví de la puresa») mou el poeta a la clara lloança. També nosaltres ens sentim immersits «en una pau que creix cada cop que somriu». El poema es titula CANÇÓ.

L'AMOR

A vegades, no és fàcil de destriar, en la poesia de Màrius Torres, l'amistat i l'amor. Tanmateix, podem dividir en dos grups la seva poesia de tendència amorosa. D'una banda, la sèrie de cançons a Mahalta; de l'altra, els pocs poemes que parlen de l'amor, en abstracte —i, en alguns casos, limitada la referència a tres o quatre versos.

Hi ha sis poemes que porten el mateix títol: CANÇÓ A MAHALTA. El 14 és el poema del distanciament —i de la impossible comunicació—: «corren les nostres ànimes com dos rius paral·lels», «no podem acostar les nostres vides calmes». També, al poema 17, hi ha «una aigua tranquil·la»; amb admirable delicadesa, diu: «jo veig passar pel llac profund del teu esguard / l'ombra de les teves paraules». Però no hi ha, al poema, connotacions doloroses: tot és un joc d'ulls i de mots. El número 18 és, probablement, el poema més carnerià de Màrius Torres; tant la lleugeresa del ritme com moltes imatges traeixen la influència de Josep Carner: «la boirina que s'aclofa», «el vol d'una oreneta», la «cinta de coqueta / en un mirall», etc. I el nucli del poema és «la melangia». Quatre versos llampeguejants formen el poema 20 —veritable troballa lírica—: ara la melangia s'ha convertit en «una mirada tan alta»... El número 21 és el més extens de la sèrie. Hi predomina l'element descriptiu, basat en el record (que és, alhora, el retorn al món de la infantesa): «anem a una ciutat pintada en gris i rosa / poblada de rostres amics», amb «interiors de secreta elegància», «on, al cor de la nit... vibra l'ànima dels retrats», «on tot és net, i riu la mar a les finestres». El crit final és, també, una professió d'amor: «Fes-me lloc al teu somni, / Mahalta! Sóc el teu germà!» Dos anys més tard, escriu

la darrera CANÇÓ A MAHALTA (poema 64), ja comentada abans, en referir-me al tema de la solitud.

Troblem l'amor, breument, a les TANNKAS (poema 44). Però tota la sensualitat, tota la força de l'amor queda dramàticament diluïda: «El teu nom omple / de sol els braços trèmuls / dels qui t'acullen. / En mi, la seva joia / fa una claror de lluna».

També al poema 63 hi ha una visió semblant de l'amor. Diu, d'una manera significativa: «Veu radiant i pàl·lida, / çets tu, que ets dintre meu, o l'ombra del teu cant?» ¿És, l'amor, una realitat o un desig? «Tens les ales de llum, i em cremes, tot cantant». El poeta voldria arribar a la plenitud amorosa: «Qui es fongués, trèmul, dins la teva fuga càlida!»

Analitzaré el poema 46, JOIA D'AMOR, en l'apartat dedicat al tema de Déu en la poesia de Màrius Torres.

LA PARAULA

En el poema 47, titulat ELS ROSTRES EN ELS SOMNIS, trobem, per primera vegada, el tema de la insuficiència de la paraula humana. Instrument massa racional, no serveix per a comunicar-nos a través del somni: «ells parlen una llengua misteriosa i clara; / quan jo els parlo, somriuen, de no entendre'm tampoc». Al poema següent, després d'exclamar: «Quin silenci les ombres fan!», pregunta: «¿Tu saps la paraula que els falta, / cor meu, que baluceges tant?» El poeta voldria donar vida a les ombres —imatge dels somnis—, amb el seu baluceig...

Alguns cops, la paraula humana contrasta amb el silenci de Déu. Per exemple, al poema 55, l'impuls de la fe murmura «un himne que és un eco del teu silenci etern / —o Tu que ets més enllà de les nostres paraules!» Al poema 59, Màrius Torres exclama: «o Déu silenciós, que de música i cendra / ordenes un llenguatge darrera del meu front». I, després de referir-se a «aquesta opaca, estèril, borda paraula humana», diu que vol «somniar la llengua d'una major naixença» (és evident el ressò maragallà, en aquest últim vers).

Al poema 86, la paraula transfigura la poesia escrita i li dona un fulgor desconegut. El poeta s'adreça als propis versos: «us cal la seva veu, aurora que procura / música a cada mot, rostre a cada esperit. / La seva veu, que és com una carboncle...» Una veu femenina re-crearà aquests versos, que ara són «igual que paisatges apagats en la nit».

ELS ANGELS

L'aparició dels àngels és relativament freqüent en la poesia de Màrius Torres. No responen a un concepte unívoc ni acompleixen, cada vegada, la mateixa funció. Al poema 11, és el «dolç àngel de la Mort». El poeta accepta la seva vinguda; podríem dir que gairebé la demana: «Ara no temo gens el teu bes glacial».

Al poema 36 és, simplement, l'àngel d'un retaule, un «bell àngel sense nom», al qual, però, un verm «menjà la pupilla».

Enigmàtic és l'àngel del vespre, al poema 49. Duu, als cabells, «els últims raigs de sol». El poeta, greument, afirma: «com una absència d'ànima s'estén la nostra vida / en la cansada pau on ens acullis». D'una manera o altra, l'àngel és un missatger de la nit, un herald del repòs que vivifica: «Àngel silenciós, amb la teva ombra casta / torna'ns a la puresa matinal».

Dos versos del poema 74 —«tota la seva vida és un poema / murmurat per un àngel incandescent i bru»— són una mena d'introducció a LA LECTURA DELS ÀNGELS, el poema 85. En aquesta bella i estranya composició, «la nostra vida... és només l'eco d'una paraula angelical / que, davant del Senyor, va llegint en un llibre». No són uns simples intermediaris entre Déu i els homes; en certa manera, marquen el nostre destí: «àngels, vestits d'un blanc més fúlgid que la neu, / llegeixen cadascun el llibre d'una vida». Els esperits purs són diferents, els uns dels altres; el poeta els descriu, amb alegre imaginació —tenint sempre, com a model, la vida dels homes...

ELS TEMES ESSENCIALS

I arribem ja als quatre grans temes de la poesia de Màrius Torres: la bellesa del món, la nit, la mort i Déu. M'agradaria de subratllar la relació que hi ha entre tots quatre: la bellesa del món —que és un signe del Déu invisible— resta amagada, a la nit, i desapareix totalment amb la mort. D'altra banda, la nit ha estat sempre considerada com un símbol de la mort, i a través de la mort arribem a Déu.

En la poesia de Màrius Torres, la relació entre aquests temes és molt profunda, i dóna coherència i unitat a tota l'obra. A mesura que avança el llibre, es va reduint la dispersió temàtica, i els poemes s'interrelacionen més els uns amb els altres. Si, d'una ma-

nera arbitrària, dividim el llibre en dues parts iguals, ens adonarem d'uns paral·lelismes sorprenents. Farem un càlcul senzill: fins al poema 48, els quatre temes esmentats apareixen, respectivament, 5, 5, 4 i 3 vegades; del poema 49 al 96, surten 10, 10, 12 i 14 vegades. Veiem, doncs, que la poesia de Màrius Torres es va fent més densa i travada, a mesura que passen els anys. La bellesa del món, la nit, la mort i Déu són temes que apareixen amb una freqüència molt semblant (i amb un lleuger desequilibri a favor de la mort i de Déu, en la segona part del llibre).

LA BELLESA DEL MÓN

Dos versos del poema 63 expressen molt bé l'admiració del poeta: «Que és bell aquest món ample, canviant i fugaç! / Dolços els seus camins...»

Observem, al poema 29, una actitud de pura contemplació, de total meravella: «Adam devia anar pel món, el primer dia, / com jo vaig, sorprenent la verda melodia / de cada veu de l'aire, del gest de cada branca»; el poeta voldria, com Adam, «abraçar la llum esbatacant els braços, / el cos encara moll de rosada i de fang». També, al poema 53, pregunta: «¿Qui sabrà mai els anys del somriure del món?» Al costat de l'alada primavera, hi ha «les nits tan vastes, on regna el vent del nord». És un «temps mesclat d'enyorament i d'esperança».

Al poema 13, diu que «ara és temps de morir», precisament quan «les branques d'ametller senten, sota l'escorça, / un moviment suau i obscur» i «el trèvol ja verdeja a la ribera». És un contrapunt dolorós. L'exclamació «Daurats migdies dels minvants d'hivern!» accentua la secreta angoixa de la triple referència a la mort. Un contrapunt semblant —però més serè— el trobem al poema 34, amb dos versos finals molt significatius: «Abril que fas florir les roses i els llorers, / dona dies ben clars a la meva tristesa!» A la primavera, «l'univers és blau», hi ha «llunyanies d'or»...

En l'admirable poema 39, Màrius Torres canta la bellesa de les coses efímeres. Altra vegada alludeix a «l'esperança del primer dia del món». Veu passar els núvols, un matí de març. Tot resulta lleuger, «fàcil com la cançó / del flabiol als llavis, plens de sol, del pastor»; l'ombra dels núvols «camina sobre l'aigua captiva / dels rius, dels llacs i de les mars». Fugacitat de la vida! El poeta es pregunta «per quin caprici els déus / fan i desfan per sempre meravelles tan breus...»

També a les TANNKAS (poema 44) trobem referències a la bellesa efímera: «mentre t'esfulla l'aire», «i el vent fa dels teus pètals / ales de papallona». L'arbre, mort, farà créixer una flama. Entre l'herba i els núvols, «les ombres fràgils».

Al poema 77, FINESTRA, hi ha, d'una banda, el món exterior (l'oreneta que passa) i, de l'altra, l'ànima del poeta. A vegades, «dins meu hi ha un cel clar»; però, altres cops, ànima endins, «no hi ha un bon dia»...

A partir del novembre de 1941, la bellesa del món, en Màrius Torres, es fa més austera, més adolorida, amb contínues referències a la tardor —i, algun cop, a l'hivern—. És l'últim any de la vida del poeta.

Al llarg poema 84 —descriptiu i, alhora, solcat de reflexions—, ens parla d'un «capaltard d'octubre, silenciós i clar», i de la «vasta i humana terra». Amples horitzons, plana immensa, calma de l'espai... «Com un sol emmelangit», el poeta contempla, lentament, «l'ampla planura a punt de cobrir-se de nit» (vers clarament simbòlic).

Del poema 96 podem esmentar els dos primers versos: «Els cels més purs de l'any són els que fan / els capaltards de l'autumne», imatge que enllaça amb la temàtica patriòtica, ja assenyalada.

El poema 93 ofereix, d'una banda, la bellesa «d'aquest ponent d'octubre, orgullósament alt» i, de l'altra, la referència a l'hivern: «tot el fred que s'acosta», «i pels camins, allargassats sota la posta, / descendiran les clares nits sense pietat».

Al poema 88, GENER, predomina la «vasta calma lluminosa». Terra nua i bella, claredat: paisatge mort. El poeta s'imagina la delícia «de l'any serè que s'encamina / cap al tombant de juny». Enmig d'aquella «transparència dolorosa», sent fluir «la saba del futur».

LA NIT

Al poema 15, LORELEI, trobem junts el Mar i la Nit. La lletra majúscula accentua la intenció simbòlica; la infinitud del mar s'ha associat a la mort, moltes vegades —i la nit també—. Tots dos parlen al poeta. La Nit és un «paradís dels somnis»; el Mar, un cos que «s'exalta». Però el poeta defuig l'afalac d'unes veus de sirena: retreu al somni «la febre amb què m'enganyes».

Al poema 80, NIT D'AGOST, exclama, amb un to agredolç: «—Oh,

calla, dolça nit enganyadora», i esmenta «el seu somriure», que «sembla una resposta». Al poema 89, sent «l'estranya voluptat d'anar a fons» i diu que «la pau de l'abisme ens va cobrint» —clara allusió a la mort, que ens fascina—. L'un i l'altre els podem relacionar amb el poema 15.

Amb un to diferent, el poema 26, LA NIT DELS VAGABUNDS, ofereix, també, concomitàncies temàtiques amb LORELEI. És una «nit cruel», que «envia / a cada cor un somni més bell que cap matí». I «ens enganya, sabent que som febles». La compara a «una lloba en repòs» i diu que «fa la seva presa / en nosaltres, els pobres vagabunds dels camins...» La interpretació simbòlica és obligada.

En el poema 22, de títol significatiu, PARAULES DE LA NIT, Màrius Torres posa uns quants consells en llavis de la nit, personificada també: «Home, sigues prudent», mira «els estels que cli-vellen la meua carn obscura»; però «no et torbi l'esclat de la meua grandesa»... L'home ha de conèixer els propis límits.

Després de les TANNKAS dedicades a EL DIA, UN ARBRE i L'AMOR (signes de vida), vénen les que duen, com a títol, LA NIT i LA MORT. La primera és una «illa que flotes / en un mar de silenci». Ara el poeta ja no somnia; i ens confessa, amb una imatge punyent, que «com la falena / ve de lluny a la flama, / els ulls atònits / de la meua esperança / es cremen en la fosca».

En certa manera, el poema 45 és un complement de les TANNKAS. Parla de «la nit dels jardins», del «creixement de basarda / d'un horitzó de porpra», «d'una aigua que s'escola»... I acaba alludint a «un aroma de rosa que arriba fins als morts».

L'inquietant poema 49, L'ÀNGEL DEL VESPRE, ja esmentat, sembla suggerir, en alguns versos, una disgregació, o dissolució, del propi jo: «com una absència d'ànima s'estén la nostra vida / en la cansada pau on ens aculls». Parla també de «la cendra d'aquest jorn que fou tan breu». I en l'últim vers, que dóna sentit a tot el poema, alludeix a «la minúscula mort que creix dins meu».

Al poema 69 trobem, en la nit, la llunyania: una distància que «pesa, en la fosca». Vàcua ressonància de l'univers, buidor de l'infinit. El món és, ara, més desert; només ens sentim a nosaltres mateixos: «reneix el nostre ésser pregon». Hi ha, en tot el poema, una mena de cansat escepticisme, que difícilment poden esvair els últims versos, amarats d'una confusa esperança.

En canvi, el poema 79 —ple d'una gran serenitat— pressuposa una obertura a la Transcendència. «L'ànima en vetlla» té un palau

a la seva mesura —la nit—. «L'infinit ha tancat els ulls»; l'ànima també ha de tancar-los, i, en somnis, podrà escoltar com batega «el repòs de la mort, el silenci de Déu».

L'última referència a la nit la trobem en el poema 91 («¿No sents, cor meu, la soledat de les estrelles...?»), ja comentat abans, en tractar el tema de la solitud.

LA MORT

El poema 11 és el primer que gira al voltant de la mort. Màrius Torres l'accepta serenament (ja té «l'ànima madura / per ben morir»), i preferiria que vingués ara matiex (ja que sent «peresa de viure»). En el seu cor només perdura tot allò que ha estimat. S'imagina que «morir deu ésser bell, com lliscar sense esforç / en una nau...» Sentiment d'esterilitat: «I tot el meu futur està sembrat de sal!» (la vida no li pot oferir res). Al poema 65, també sembla que la mort doni una sensació de cosa lleugera, ingràvida: «Ara, morir seria com ser emportat pel vent...»

Poema 71: núvol, fulla, vespre, pas d'un vagabund... Tot de coses fugisseres, que precedeixen l'intensíssim vers «Déu meu, ja estic a punt». El poeta mira, fit a fit, la mort inevitable, en una actitud molt digna: «ja vençut, però encara sota el meu estendard». Sembla que tingui por de caure, més endavant, en el desesper: «més tard, potser seria massa tard».

Al poema 37, Màrius Torres eludeix el *jo*, explícit, que hi ha a d'altres composicions. El títol és LA MORT I EL JOVE. Parla d'uns ulls en la tenebra, que miren fixament la Mort (a qui anomena «Amarga»). El fred de la mort fa que un esperit es torni una cosa fràgil... L'ànima pesa poc. A l'acabament, adreça una pregunta als déus: «¿No li serà comptat el pes d'allò que deixa / vivent, entre les vostres mans de foc, Immortals?»

Poema 38: la Mort respon al Jove. Parla dels «milions de vides» que ha apagat el seu bes: «astres, ànimes, déus». S'anomena, a si mateixa, «gran ocell de silenci, indiferent i muda / germana de la Nit». Ella calma, «amb dits de repòs», l'alarma de «la carn vençuda». Clara referència a una altra vida, més enllà de la mort: «m'allunya d'aturar-me / la llum d'alba de l'àngel que ve darre-ra meu».

A les TANNKAS, Màrius Torres voldria tenir «un viure tan sensible, / una mort tan secreta» com les fulles del trèmol. L'home fa

el seu camí, en línia recta, cap a la mort; no pot reviure, com la Naturalesa: «la Primavera / llisca sobre les tombes, / però no pot entrar-hi». I el poeta no està d'acord amb les paraules de la rosa: «—Morir és tan fàcil!»

La vida —el dia que s'escola— és molt breu. Per això, Màrius Torres demana a l'àngel del vespre (poema 49) que faci «pura com una brasa / la minúscula mort que creix dins meu». Al poema 62, parlarà de «la pedra roent del nostre cor mortal». La vida, doncs, és un procés continu cap a la mort...

Aquest mateix procés, el trobem al poema allegòric ARBOR MORTIS (número 54). Déu sembla dues llavors: «la vida remorosa que cada instant s'esfila, / la mort silenciosa que cada instant s'acreix». En nosaltres «viu l'Arbre de la Mort», i «quan ve, tumultuós, el gran vent del destí, el seu brancatge, nu com un esquelet, vibra».

Al poema 57, el temple de la Mort és un «trist recinte humit i gras»; la immunda Mort s'ofereix «a un culte corromput de runes i tenebres». Però l'ànima, com si fos «un poble d'ocells, fills de la llum eterna», guaita enfora. La Mort és, també, un «portal de misteri». El poeta manifesta l'afany de «morir sense agonia, lleu», «alegre, lliure, net com el vol d'un ocell...»

Poema 61. En un matí d'abril —«un món desvetllat amb tots els noms florits»—, la Mort és la «altiva segadora..., amb una falç de glaç». Però tot el que fa és inútil, perquè «et cau una llavor de cada brot que culls». I afegeix, lapidàriament: «Una vida s'encén a cada sacrifici».

Al poema 79, ja comentat, l'ànima, unida al cos, és «ànima en servitud encara»: algun dia, la mort serà un alliberament. Mentrestant, cal que l'ànima s'adormi «en la pau clara de la nit».

Si tenim en compte l'últim vers del poema 73 —«però és música, viure!»—, i el context del poema 86, deduirem que la vida és una corda a punt de trencar-se: «com en un violí, al fons de la romança, / sentim l'estremiment d'una corda tibant».

Al poema 94, la vida és «una ofrena dolorosa». Màrius Torres, adreçant-se al Vespre, diu: «et porto, en una almosta, fosa / tota la cendra del meu jorn». Creure i estimar han estat, per a ell, «cendra de flor, cendra d'espina». La vida «és una pols amarga i grisa / que s'endurà el vent de la nit». Però confia en una altra existència, interminable: «mentre el foc que mai no s'estronca / incinera ja per demà». Aquest poema fou escrit un mes i mig abans de la seva mort.

DÉU

Poema 35. El Senyor és molt enlaire, i no podem conèixer el Nom de la seva grandesa. Per això, diu Màrius Torres: «¿quin mot podria / empresonar el teu infinit en el seu punt?» I afegeix: «el teu silenci immens profanem amb paraules», en un intent inútil, ja que «mai no poden ser paraules de tothom». Sigui com sigui, però, «t'hem de cridar» (tenim necessitat de Déu). Aquest poema enllaça amb el número 42. La «vida obscura dels homes» amaga un deler d'infinit. «El miracle de ser una criatura» (tant com «l'amarga meravella de viure i de sofrir») ens ha de dur als peus del Senyor. I els dos infinits entraran en contacte: «el vertigen de llum dels espais sense fi / on Tu comences, on la meva ànima acaba!»

Al poema 46, Déu és vist com la Llum que respandeix en l'univers. Hi ha, potser, un eco de la «Divina Comèdia» (en la qual Déu, com sabem, és l'Amor que mou el sol i l'estelada). Paraules suggeridores: «sé que puc viure encara quan ja no hi hagi estrelles» (l'ànima, doncs, no depèn del món exterior). «La joia de l'Amor que ens fa sentir immortals» li dona una «força radiant».

El to canvia al poema 52. Ara el poeta es desenten del futur. Fa a Déu moltes preguntes. ¿Per què una «recaña folla» l'empeny cap al passat? Al cap i a la fi, «l'oblit esborra la llum de cada dia»... Hi ha pecat, ànima endins? Un retret, més o menys velat: «¿per què has fet, o diví Pare de la ironia, / tan bells els sentiments humans?» Tota la composició revela un neguit tenaç, insistent, una dolorosa inquietud, sense resposta.

El poema 55 és un rebuig de la religió institucionalitzada —i sotmesa a unes pràctiques externes—. Màrius Torres no vol temples materials, i al·ludeix a «la nuesa del nostre temple intern». Segons ell, Déu és «més enllà de les nostres paraules»: de res no serveixen les pregàries collectives, a l'església. «No volem... l'ombra», sinó l'essència de Déu. Hem d'admetre «la nostra impotència»: «no arribarem a Tu», en aquest món. Som pelegrins, només; Déu és el «Terme dels destins»: la confluència de tot.

Complement de l'anterior, el poema 56 expressa la «set d'existir més enllà» del temps i d'un món concret: set d'Eternitat i d'Infinit. Només Déu pot satisfer aquesta set immensa —en un altre món, «on tot és llibertat i tot és esperit»—. Per això, el poeta exclama: «O Font, quan podrem beure de la teva aigua clara? / Qui s'acosta als teus dolls, torna amb més set encara».

La pregunta del tercer vers, «¿quina llum trobarem en la nova

naixença?», ressona en tot el poema 58. ¿Què és, Déu, per als morts: «apariència, música, corporeïtat, perfum»? Màrius Torres concep la mort com un «riu de claredats». Per això, pregunta a Déu si guarda «uns altres ulls oberts», per quan hàgim de morir (que és «l'instanc de sentir-nos desperts»). Una «altra llum» (desconeguda) vibra en tot el poema.

El llenguatge de Déu és diferent del nostre. Haurem d'oblidar les paraules que aprenem «amb la carn d'aquest món» (poema 59), encara que siguin «fràgil arpegi, acord de la teva arpa immensa!» Amb una certa ambigüïtat, vorejant la contradicció, el poeta vol «fugir d'aquests mots on morim, / i somniar la llengua d'una major naixença».

Poema 60. Déu és «la font que no s'ha obert encara», l'embruïadora «Ànima dels absoluts». En aquesta vida, estrenyem «els braços en el buit», som presoners de les «arrels d'un gran arbre d'on no abastem el fruit». Més enllà «de la nostra mesura», endevinem «la terra natal de l'esperit». «Com qui camina a cegues», diu el poeta a Déu, vivim «amb els ulls afamats d'aquesta llum que ens negues». Aquesta és la grandesa de l'home.

Al poema 67, hi ha una meravellosa paradoxa: Déu «ens porta amb Ell i d'Ell l'infinit ens separa. / Al braç del seu amor l'infinit no és res». Seguim Déu «en la fosca», i besem «el seu senyal diví / en cada món secret que envolta el nostre viure». La presència de Déu es manifesta, especialment, en alguns éssers; la bellesa del món pren, ara, un sentit nou. També hi ha, en aquest poema, el concepte (implícit) de la vida com a somni —despertem quan morim—: «i ens duu, amb els ulls tancats, cap a una riba clara».

Ni gra de blat, ni raig de llum: som homes lliures, i podem triar el rumb que vulguem (poema 68). Déu ha obert «un camí a la meua mesura». Sempre hem de buscar «l'estel del nord / en la nit vostra, viva, però obscura». El poeta té, alhora, por i confiança. No hi hauria «servitud... més dura», diu, adreçant-se a Déu, que el fet de «perdre el repòs del teu somriure».

«Qualsevol cosa viva dins nostre o en el món» és engolida per la mort (poema 75). Sentim «una sagrada esgarrifor», en veure com qualsevol cosa es torna «gra de pols que es perd en un abisme». Déu, però, «cenyint la vida tremolosa», és «renaixement de tot morir». La nostra mirada no pot resistir tanta claredat. L'ànima «sent, enlluernada, / Déu entorn nostre, com un abisme de llum!» Aquests últims versos reflecteixen molt bé la profunda religiositat de Màrius Torres.

La bellesa del món, la nit, la mort i Déu són temes essencials que, amb un abast més o menys secundari, podríem descobrir en d'altres composicions. Amb el propòsit de no allargar-me massa, he analitzat, solament, les més significatives.

JORDI PÀMIES
Febrer de 1982